

DOI https://doi.org/10.32782/naoma-bulletin-2026-6-21
УДК 72.071.1(438)(=161.2):929 Боберський Б.
ORCID ID: 0000-0002-0668-6037
ORCID ID: 0000-0002-1861-0590

Андрій Штогрин
доктор філософії з дизайну, викладач кафедри дизайну
Київський національний університет будівництва і архітектури
ashtogryn@i.ua

Антоніна Штогрин
старша викладачка кафедри дизайну
Київський національний університет будівництва і архітектури
antoninastogryn29@gmail.com

АРХІТЕКТОР БОГДАН БОБЕРСЬКИЙ – БУДІВНИЧИЙ УКРАЇНСЬКОГО СВІТУ В ПОЛЬЩІ

Анотація. Дослідження постаті Богдана Боберського становить інтерес як з огляду на його професійну діяльність архітектора й художника, так і на його роль особистості та авторитетного громадського діяча в умовах протидії поляризованого польського суспільства та влади середини – кінця ХХ століття. Проблематика дослідження полягає у визначенні специфіки авторських архітектурних практик, обґрунтованості об'ємно-просторових рішень, організаційної ролі, взаємодії з оточенням, а також у дослідженні рівня авторської автономії в умовах соціально-політичного тиску. ***Мета дослідження*** – комплексний аналіз особливостей індивідуального авторського стилю Б. Боберського та творчої еволюції українського сакрального мистецтва у контексті подій ХХ століття. Реалізація цієї мети передбачає систематизацію творчого доробку митця та визначення його ролі у розвитку українського культурного простору в загальноєвропейському контексті. ***Методи дослідження*** містять порівняльний, стилістичний, іконографічний аналіз, дослідження архівних джерел та аналіз процесу архітектурної творчості. Культурологічний підхід дає змогу розглянути постать митця як носія та репрезентанта творчого процесу. У дослідженні використано системний аналіз творчої особистості в культурному просторі та підхід до визначення закономірностей національного формотворення. Забезпечено оцінку послідовності розвитку художньо-архітектурних форм, виявлення зв'язку творчості митця з провідними європейськими та національними мистецькими модерними течіями й стилістикою середини – кінця ХХ століття. ***Результати дослідження*** свідчать про розкриття механізмів формування українських національних рис в умовах польського повоєнного архітектурного середовища. Вперше досліджено, як політичні, громадські та культурні явища зумовлюють появу нових форм творчої взаємодії та новаторських авторських практик в архітектурному контексті. ***Висновки.*** Здійснено аналіз методів творчої співпраці, а також актуалізації просторових ідей в історичних реаліях післявоєнної Польщі.

Ключові слова: архітектор, новатор, творча особистість, українська церква, сакральна архітектура, ревіталізація, національна ідентичність.

Andriy Shtogryn
Doctor of Philosophy in Design,
Lecturer at the Department of Design
Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture
ashtogryn@i.ua

Antonina Shtogryn
Senior Lecturer at the Department of Design
Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture
antoninastogryn29@gmail.com

ARCHITECT BOHDAN BOBERSKYI: BUILDER OF THE UKRAINIAN WORLD IN POLAND

Abstract. The study of Bohdan Boberskyi's figure draws attention from the perspective of a specialist, architect, artist, individual, and influential public figure operating under the counteraction of a polarized Polish society and authorities in the mid-to-late 20th century. The research problem lies in defining the specifics of the author's

architectural practices, the validity of volumetric and spatial solutions, his organizational role, interaction with the environment, as well as examining the level of creative autonomy under socio-political pressure. ***The study aims*** to comprehensively analyze the peculiarities of Bohdan Boberskyi's individual style and the creative evolution of Ukrainian sacred art in the context of 20th-century events. Achieving this goal involves systemizing the artist's creative heritage and determining his role in developing the Ukrainian cultural space within the pan-European context. The research methodology includes comparative, stylistic, and iconographic analyses, archival research, and the analysis of the architectural design process. The culturological approach allows for viewing the author as a bearer and representative of the creative process. The study employs a systemic analysis of the creative personality within the cultural space, alongside an approach to defining the regularities of national form generation. It provides an assessment of the developmental sequence of artistic and architectural forms, identifying the connection between the artist's work and leading European and national modern art movements and styles of the mid-to-late 20th century. ***The research results*** reveal the mechanisms behind the formation of Ukrainian national features within the post-war Polish architectural environment. For the first time, it examined how political, social, and cultural phenomena determine the emergence of new forms of creative interaction and innovative authorial practices within the architectural context. ***Conclusions.*** The analysis covers the methods of creative collaboration, as well as the actualization of spatial ideas within the historical realities of post-war Poland.

Key words: architect, innovator, creative personality, Ukrainian church, sacred architecture, revitalization, national identity.

Постановка проблеми. Дослідження багатогранної творчої особистості архітектора є надзвичайно актуальним у контексті сучасного осмислення української сакральної архітектури Польщі та її ролі у збереженні національної ідентичності. Б. Боберський постає не лише як моральний авторитет і законодавець національних засад у традиціях храмового архітектурного проєктування, а й як приклад синтезу високого фаху та модерного підходу до громадянської самоорганізації. Особливого значення набуває вивчення його творчого досвіду та професійної взаємодії з конструкторами, інженерами, дизайнерами, духовенством, а також із політичними й громадськими представниками України та Польщі.

Постать митця є ключовою для розуміння тяглості процесів українотворення у Польщі, оскільки його діяльність сприяла збереженню питомих сакральних навичок у професійному середовищі після травматичних подій середини XX століття. Авторитет Б. Боберського як наставника й комунікатора ґрунтується на величезному практичному досвіді. Ґрунтовне вивчення його авторської неовізантійської храмової спадщини є ключовим чинником фахового зростання нових поколінь архітекторів-практиків, оскільки унаочнює кращі зразки національної спадщини та демонструє нерозривний зв'язок мистецької еволюції з культурно-історичною тяглістю українських громад Європи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження біографії Б. Боберського – предмет нового зацікавлення, оскільки, незважаючи на поважний вік художника, збереглася невелика кількість інтерв'ю та розрізнених відомостей, опублікованих у відкритих джерелах, часописах тощо, які повною мірою не систематизовано.

Б. Боберський – авторитетний архітектор із величезним практичним досвідом проєктування й будівництва громадських об'єктів. Його споруди яскраво демонструють методику взаємодії митця із соціумом та підкреслюють його вагому роль у культурі української діаспори. Попри це, дослідники незаслужено оминули його увагою, адже наукових публікацій про його творчість не помічено. Сьогодні маємо певною мірою фрагментовану картину, складену з коментарів колег, учнів, помічників. Залишаються лише розрізнені інтерв'ю з паном Богданом, опубліковані в популярних часописах у різні роки. І тільки до самвидавного альбому Б. Боберського увійшли оприлюднені свідчення авторського методу [1]. Творчий доробок майстра, представлений у брошурі, охоплює 25 проєктів найголовніших реалізованих об'єктів, архітектурних пропозицій, яскравих пам'ятників власної творчості, а також коментарі. Форма самвидаву дає змогу аналізувати методи взаємодії майстра з учасниками творчого процесу, формуючи неповне уявлення про реалізовані авторські архітектурні проєкти. У брошурі представлено об'єкти, створені в результаті творчої співпраці з Б. Боберським як в Україні (у Кам'янці-Подільському, Львові), так і в Польщі (Лельково, Лідзбарк-Вармінський, Бранево, Ольштин).

Інші публікації – поодинокі спроби знайомства з творчим доробком Б. Боберського як послідовним прикладом українського чинника в архітектурній творчості та взірцем громадянського спротиву в умовах протидії з боку польської партійної влади. Його роль будівничого храмів, авторитета, практикуючого

художника, творчого наставника заслуговує на фахову оцінку та потребує наукової кваліфікації.

«Енциклопедія Сучасної України» – містить статтю, що посилається на неповний перелік архітектурного спадку митця [2]. Енциклопедичний вісник України – згадує його у контексті розповіді про видатних вихідців із Лемківщини та діячів Українського суспільно-культурного товариства (УСКТ) у Польщі [3; 4].

Довідник «Зарубіжні українці» присвячує Б. Боберському кілька абзаців як відомому представникові української діаспори, архітекторові, розробникові проєктів сакральних споруд, активному учаснику славетного українського хору «Журавлі» [5]. Наступна згадка стосується активної діяльності з увічнення пам'яті загиблих насильницькою смертю у Вроцлаві. Зокрема, «Віртуальний некрополь» містить опис місця його вічного спочинку в секторі поховань визначних українців на православному цвинтарі на Волі у Варшаві [6].

Б. Боберський демонстрував свої графічні таланти й у прикладній творчості. Він був співавтором випусків українських календарів, про що згадує доктор мистецтвознавства, професор В. Косів із Львівської національної академії мистецтв у статті «Український дизайн українського календаря як візуалізація національної ідентичності українців Польщі» [7]. Автор дослідження зосереджується на графічних та ілюстративних талантах Б. Боберського, зауважуючи, що саме в ілюструванні митець демонструє власну громадянську позицію.

Метою дослідження є всебічний аналіз індивідуального авторського стилю Б. Боберського, творчої еволюції українського сакрального мистецтва ХХ століття, систематизація творчої спадщини митця та визначення його ролі у розвитку українського культурного простору в загальноєвропейському контексті.

Виклад основного матеріалу. В статті розглядаються питання національно-культурних чинників становлення та реалізації творчої особистості в умовах української діаспори. На основі аналізу творчого доробку встановлено, що Б. Боберський є автором багатьох десятків проєктів і робіт післявоєнної доби у багатьох містах Польщі й України середини – другої половини ХХ століття. Досліджено особливості творчої та громадянської активності, визначено роль Б. Боберського у становленні українства в Польщі.

У роботі зроблено спробу дослідити чинники й особливості авторського методу, творчості та послідовної участі у житті української частини польського суспільства. Виявлено концептуальні чинники, спрямованість автентичного художнього стилю, модерні інтерпретації архітектурних форм, композиційні ознаки авторських рис, адаптацію та переосмислення образів і новітніх форм.

Серед численних характеристик життя і творчості митця та громадського активіста Б. Боберського, яскравого представника української культури, постать художника й архітектора постає на тлі кількох соціально-політичних зламів ХХ століття. Це дає змогу характеризувати його як непересічну особистість та визначного українського архітектора. Предметом творчої уваги ще молодого майстра у повоєнний час була відбудова зруйнованої польської столиці, зокрема громадська, соціальна та адміністративна структура міста. Б. Боберський брав активну участь у відбудові Варшави, виявляючи свої архітектурні здібності.

Його величезний досвід значною мірою ґрунтувався на колективній творчості польських архітекторів, які намагалися, попри мегаломанію («Будинок народів» – так польська комуністична пропаганда часто називала Палац культури і науки (Pałac Kultury i Nauki, PKiN) у Варшаві), пристосувати інфраструктуру середньовічного міста до потреб наступних століть. Неоціненний практичний досвід Б. Боберський набував в умовах обмежених ресурсів повоєнної Польщі – сталінського сателіта, який ще за шість років до цього заперечував саме існування Польщі як незалежної держави.

Необхідними символами національної самоідентифікації для поляків слугували пам'ятні знаки польської королівської монархії. Таким символом у повоєнний час був королівський замок у Варшаві, який згодом реставрували. Зважаючи на технічні та промислові потреби повоєнної економіки, на етапі підготовки проєкту реставрації королівського замку було залучено виключно громадську ініціативу. Проєкт відбудови королівського замку був готовий задовго до офіційного початку робіт із його відновлення.

Предмети, що сьогодні наповнюють замок на Замковій площі, 4 у Варшаві, за свідченнями п. Б. Боберського, надсилалися протягом років з усіх куточків Польщі й усі без винятку були автентичними. У скрутних побутово-економічних умовах громадська ініціатива поляків із відродження символів національної історії була надзвичайно потрібною. Навіть більшість номенклатури, зокрема члени Польської об'єднаної робітничої партії (PZPR), ніколи не цуралася національного костелу, виступаючи за якнайшвидше повернення історичних архітектурних атрибутів польської державності. На цьому тлі долею українців у нових умовах могли опікуватися тільки самі українці.

Результати діяльності Б. Боберського на державній роботі не обмежуються обов'язками у проєктному бюро «Місто-проєкт-Столиця», а пізніше до 1988 р. – у міському бюро проєктів «Варсент». З 1952 р. він є членом Варшавського відділення Спілки польських архітекторів.

Творча спадщина митця поєднує в собі вагомі приклади власного доробку та щоденну громадську діяльність. Він є членом Українського суспільно-культурного товариства, співробітником «Нашого слова», «Нашої культури», «Українського календаря». На його наполегливу вимогу було виготовлено ескіз медалі з нагоди 1000-ліття хрещення Русі-України. Спільно з В. Вапінським реалізовано проєкт кінотеатру «Варс» у Варшаві (ринок старого міста).

Він також автор проєкту церкви св. Йосафата у с. Круклянки, Вармінсько-Мазурського воєводства. Розробляв інтер'єри та іконостаси для низки церков у Польщі, зокрема у Перемишлі, Бартошицях, Лелькові, Колобжезі, Ґурові-Ілавецькому, Лідзбарку-Вармінському, Доброму Місті, Ельблонзі, Решелі, Горлицях [8].

Наслідком акції «Вісла» було те, що українці опинилися у стані певної національної розпорошеності, переважно у важких умовах праці на занехаєних околицях Польщі, на півночі та заході країни. Після втрати власних святинь, могил, майна, рідного обрію батьківщини, рідних сіл і церков, свого коріння вони були змушені залишати свої оселі та заново вибудовувати самоідентифікацію.

Б. Боберський зумів запропонувати прийнятну концепцію створення сакральних об'єктів саме української індентичності, заповнюючи потребу громади у власних святинях. Храми Боберського – це не просто релігійні споруди, а «декларація національної приналежності», виживання та ідентичності. Необхідність візуальної пізнаваності зумовлювала пошук самобутніх архітектурних форм для храмів східного обряду в Польщі, відмінних від римо-католицької традиції. Варшавський інтелігент узяв на себе місію певною мірою повернути «дім» через бетон і камінь храмових силуетів, спорудження власних святинь.

Архітектура після «попелища» воєн та інтернування змушена була бути естетично помітною, проявлятися у модерних формах – традиційною за стилістикою, проте новітньою за часом. Одним із перших авторських проєктів виділяється реноваційний проєкт церкви Успіння Пресвятої Богородиці у Варшаві, виконаний у тісній співпраці з варшавською парафією УГКЦ. Розробник внутрішнього перепланування, проєктувальник інтер'єру та елементів освітлення – Б. Боберський. Будівля – яскравий приклад епохи неокласицизму Станіслава Августа. Зовнішній вигляд традиційних візантійських бань, підпорядкований західноєвропейській архітектурі кінця XVIII ст. (іл. 1), відображає історичний процес інтеграції греко-католицького обряду із латинською культурою, латинізації та оксиденталізації.

Іл. 1. Церква Успіння Пресвятої Богородиці у Варшаві, Польща. *1784*. (Відбудована у *1946–1949 рр*.) Співавтор проєкту інтер'єру – Б. Боберський. [20]

Фасад церкви має вигляд класичного світського палацу або римо-католицького костелу. Планування інтер'єру інтегровано з комплексом монастирських приміщень. Внутрішній простір адаптовано до потреб візантійського обряду. В інтер'єрі храму вівтарний простір із лаконічним оздобленням підпорядковано потребам східної літургійної традиції, характерним для класицизму. Храм модернізовано та відновлено після Другої світової війни згідно з історичними кресленнями.

Монастир Отців Василіян у Перемишлі – один із перших великих проєктів Б. Боберського з перепланування приміщень та пристосування споруд для релігійних і культурних потреб української громади (іл. 2).

Іл. 2. Інтер'єр храму Співстраждання Пресвятої Богородиці в Перемишлі, Польща. Автор проєкту інтер'єру – Б. Боберський. [21]

У межах монастиря Б. Боберським також передбачено та спроєктовано бібліотеку і світлиці. У своїх інтер'єрних рішеннях архітектор, зберігаючи українську ідентичність, поєднав традиційні форми з модерними рішеннями. Наприклад, інтегрував у сакральний простір храмів неовізантійські розписи видатного українсько-польського художника Ю. Новосільського, палким шанувальником і популяризатором творчості якого він був.

Помилково вважається, що відмінність між польською та українською культурами полягає в певній архаїчності української сакральної архітектури. Б. Боберський використовує доволі модерні перпендикулярні форми, «прошиваючи» їх декоративним рядом з елементами бароко та подекуди вводячи ремінісценції типового гуцульського укладу. У такий спосіб утверджується право на власну історію й архітектурну ідентичність в умовах вигнання, виражену через традиційні карпатські форми й силуети.

Б. Боберський народився 31 жовтня 1922 р. у Полянах біля Кросна в Польщі, у багатодітній родині греко-католицького священника Юліана Боберського, рідного брата майбутнього засновника української молодіжної організації «Пласт» Івана Боберського [9; 10]. Дитинство проходило в Яблонці, Тарнові та Львові. Другу світову війну зустрів у Радомі, у свого дядька Олександра – головного архітектора міста. Архітектурі навчався у Вроцлаві, в міській політехніці. Активний учасник громадського життя українців у Польщі, графік, ілюстратор, учасник українських чоловічих хорів «Дума» та «Журавлі» [4; 5].

Одним із перших українців із Польщі він з власної ініціативи навесні 1969 року прибув до Кам'янця-Подільського для можливої співпраці з директором міського архітектурно-історичного музею Г. Хотюном [11], з пропозиціями практичної допомоги у відбудові старої частини міста, зруйнованої в березні 1944 року артилерійською підготовкою перед штурмом міста Червоною армією.

Як виявилося пізніше, під час з особистого спілкування, Б. Боберський відчував глибоку ностальгію за Кам'янцем-Подільським – місцем останнього перебування незалежної столиці УНР. Для нього важливою була пам'ять про живих свідків подій 1920 року – представників загартованої культурної та військової української еліти, коли Директорія УНР обрала місто своїм основним політичним і військовим осередком. Цей період пізніше назвали «Кам'янецькою добою». Згодом 8 000 вояків УНР, рятуючись, перейшли лінію польського фронту, де їх помістили до таборів інтернованих у Ланцуті, Щепіорно та інших місцях. Там українці-табірники декларували свою окремішність доступними в умовах ув'язнення засобами, організувавши власне культурне середовище з гімназією, університетом, театром, хором, часописом і каплицею. «Де тільки з'являлись хоч кілька письменників, поставали літературні гуртки і виходили в світ хоч неперіодичні видання. Євген Маланюк видавав "Веселку" в Каліші, таборі для інтернованих українських вояків; у Тарнові, де осів на короткий час Державний Центр Української Народної Республіки, Михайло Обідний згуртував Петра Тенянка та ще зовсім юних Юрія Липу, Миколу Ковальського, Наталю Лівицьку та Петра Холодного (мол.). Ця група видала альманах «Сонцецвіт» [12].

Практична співпраця Б. Боберського з громадами на Поділлі почалася лише після остаточного утвердження української незалежності. Кам'янецький етап у кар'єрі архітектора тривав майже чверть століття: від його першого приїзду наприкінці 1960-х років і до 12 грудня 1992 року, коли він прибув на конференцію «Оборонні споруди України». Відбулися зустрічі з місцевими художниками, зокрема на виставці іконопису, організовану в одному із залі національного історико-архітектурного заповідника у Кам'янці-Подільському, який раніше очолював Г. Хотюн.

Одним із реалізованих задумів Б. Боберського щодо реновації став проєкт церкви св. Йосафата в Кам'янці-Подільському – пам'ятки архітектури кінця XVIII ст., колишнього костелу монахів ордену тринітаріїв, зведеного в стилі бароко з елементами рококо. Передача споруди в користування ченцям відбулася 1992 року. Користувачами, які згодом привели пам'ятку до належного стану, стали монахи греко-католицького ордену редемптористів (Згромадження Найсвятішого Ізбавителя; лат. Congregatio Sanctissimi Redemptoris, скорочено CSsR), заснованого 1732 року в Італії святим Альфонсом Ліґуорі. Пізніший задум був реалізований зусиллями автора малярства М. Анісімова, різьбяра О. Хаєцького, а також Лариси та Віктора Рудюків, які виконували технічні розрахунки, під керівництвом А. Штогрина (іл. 3).

У своїй роботі Б. Боберський спирався на величезний власний досвід, талановито адаптовував кращі зразки народного українського мистецтва і дерев'яної архітектури Галичини й Карпат до умов, у яких формувалися українські осередки (парафії) у польських містах півночі та заходу країни.

Іл. 3. Церква св. Йосафата у Кам'янці-Подільському (колишній костел тринітаріїв). Автори концепції – Б. Боберський, А. Штогрин. [Світлина А. Штогрина]

Промовисті форми архітектури сакральних святинь заходу України, етнічних земель залишалися візитівкою національної автентики до відновлення незалежності 1991 року. За допомогою візуалізації національних атрибутів, храм стає видимим знаком присутності українців на інших територіях, декларуючи, що нація жива, зберігає свої духовні корені та не поспішає асимілюватися. Використання характерних бань, нахилів дахів та форм порталів, що прочитуються як українські й слугують декларацією автентичності, залишає сакральний простір під покровом східної, візантійської естетики, адже архітектурні форми храму здатні виступати матеріальним охоронцем культури й самосвідомості нації.

Ревіталізація як спосіб набуття необхідного об'єкта у діаспорянському розумінні передбачала можливість перебудови непрофільних споруд, як-от сільськогосподарського складу в Лелькові чи пожежної станції в Лідзбарку-Вармінському. Так, колишній промисловий будинок у Горлицях було перетворено на майбутню церкву Преображення Господнього – канонічний сакральний український храм із поліхроміями Стефана Стефанівського. Застосовано традиційне українське тридільне планування з баневим завершенням. Специфічні форми фасадів прочитуються як архітектурний код тяглості національної традиції. Поєднання архітектурної реновації з канонічним внутрішнім оздобленням – мозаїками, внутрішньою поліхромією та іконостасом – змінює цивільне призначення будівлі на сакральне.

Сакральна архітектура як вияв національної ідентичності українських храмів Вармінсько-Мазурського воєводства розглядається через призму архітектурної реновації господарського простору. Проєкти Б. Боберського та комплексне оздоблення, виконане за участю авторів статті в Лелькові та Лідзбарку-Вармінському, доводять, що національна ідентичність може реалізовуватися навіть за відсутності первісного канонічного призначення споруди. Викуп, перебудова складів чи пожежних станцій українськими громадами, особливо після трагедії «Вісли», стають актами культурного утвердження через трансформацію архітектурних форм.

Делікатність проєктів Б. Боберського транслюється у простір, над яким він працював. Самореалізація за допомогою бетону, скла і металу, за задумом архітектора, сповненого творчих ідей, покликана означувати не тугу за минулим, а утвердження в прийдешності. Церковні застороги, канони й обмеження не торкнулися екуменічних засад.

Діалог із духовенством завше вибудовувався на національних засадах («ragione di Stato» – вислів, сформульований італійським мислителем Джованні Ботеро 1589 року). Об'єкти української церковної ідентифікації автор фахово інтегрував у єдиний функціональний організм для духовних потреб української частини польського суспільства. Зусиллями талановитого архітектора будівлі вписалися в архітектурні ландшафти польських міст. Церкви й парафіяльні будинки ставали сучасними, залишаючись водночас стриманими. Проте варто було зазирнути всередину, як людина ненароком опинялася в обіймах східного обряду з канонічним іконостасом. До честі місцевого духовенства, в історії співіснування на спільній території траплялися випадки, коли греко-католицькі священники служили літургію в місцевих костелах до зведення власного храму.

Активну українську позицію Б. Боберський виявляв через жертовну співпрацю з українською греко-католицькою церквою та іншими культурними осередками Польщі й України: майже завжди він відмовлявся від гонорару з боку наших парафій і священників. Зокрема, розробляв проєкти реновації та оформлення інтер'єрів українських церков у Бартошицях, Лелькові, Колобжезі, де проєктував навіть декоративні світильники, Ґурові-Ілавецькому, Лідзбарку-Вармінському, Доброму Місті, Ельблонзі, Решелі, Горлицях, а також в Україні – у Кам'янці-Подільському, Львові, Вінниці та Луцьку.

Найближче оточення Б. Боберського складалося з дружини Ірени, багаторічної редакторки варшавського українського часопису «Наше слово», особистого секретаря, помічника та

розради – доньки Марти, солістки Варшавської камерної опери, послідовниці й спадкоємиці батькового таланту хориста.

Б. Боберський помер 18 квітня 2020 року на 98-му році життя. Його поховано на православному цвинтарі Варшави на Волі, поряд із похованням Домініки Огієнко, дружини Івана Огієнка [8; 13; 14; 15], між генеральським і козацьким секторами. Особливо дорогим йому був сектор Українських січових стрільців та армії УНР, пам'ять про яких Б. Боберський ніс у своєму серці. У 2000 році він разом з автором статті, за підтримки посла України в Польщі Д. Павличка, ініціював і проводив роботи з упорядкування могил, присвятивши цій справі значний період свого творчого життя, завше пам'ятаючи про відповідність історичній місії.

Моральна відповідальність архітектора неодноразово випробовувалася під час неоголошеного тиску польської служби безпеки в радянський період – у 1952, 1954 та 1961 роках [16]. Проте митець залишався послідовним моральним авторитетом і активним творчим локомотивом, якому вдавалося поєднувати два різні ментальні світи. З одного боку – стару ретроукраїнську частину суспільства, яка, попри величезні людські втрати XX століття, залишалася носієм пам'яті про учасників боротьби за незалежність та Першу державність. З іншого – на порозі цивілізацій кордон перетинала розмаїта спільнота наших одноплемінників, яка навчалася, розвивалася та особисто знайомилася ще з живими учасниками подій першої половини XX століття. Б. Боберський проєктуванням храмів створював місця перетину українства в Польщі, які ставали осередками згуртування після важких десятиліть втрат, спричинених двома світовими війнами та трагедією виселення в межах операції «Вісла» 1947 року.

Очевидним висновком стало розуміння приреченості українців діаспори в умовах відсутності власних інституцій. Фактичний брак ресурсів для повноцінної розбудови українських осередків часом обмежував будь-які творчі ініціативи. Українці Польщі зрештою самі усвідомили, що жоден, навіть найвідданіший закордонний патріот, не здатен убезпечити їх та їхні родини від реальної загрози асиміляції.

Б. Боберський за будь-якої нагоди спирався на власний авторитет і виявляв жертовність, долаючи найскладніші перепони у вирішенні організаційних проблем. Величезний комунікативний і практичний досвід він перетворював на прийнятні інженерно-технічні, а подекуди й цілком несподівані рішення щодо облаштування непрофільних цивільних та технічних споруд для потреб церковної громади. В Україні загалом об'єктів для церковних потреб вистачало завдяки поверненню церковних споруд, але в Польщі ситуація була цілком інакшою – під приміщення храмів були придбані непрофільні будівлі як єдина матеріально доступна альтернатива (іл. 4).

Іл. 4. Церква святого Юрія в Лельково. Польща.
Загальний вигляд.
Автор проєкту – Б. Боберський. [22]

Архітектурно-планувальна структура церкви св. Юрія в Лелькові у проєкті Б. Боберського базується на асиметричній композиції. Будівля має зміщену ліворуч від фасаду дзвіницю та бічний притвор «Покрови Богородиці». Така децентралізація об'ємів дала змогу вдало ревіталізувати прямокутний простір колишнього сільськогосподарського складу, перетворивши його на канонічний тридільний сакральний простір української традиції. Ікони іконостаса, похромії, мозаїки – виконали автори цієї статті – Андрій та Антоніна Штогрини.

Варто відзначити послідовну концептуальну лінію у творчості Б. Боберського на теренах Вармінсько-Мазурського воєводства. Як і в Лелькові, де під храм переобладнано сільськогосподарський склад, у Лідзбарку-Вармінському архітектор майстерно виконав завдання адаптації промислово-господарської споруди колишньої пожежної частини, підпорядкувавши її канонам візантійсько-українського храмобудування. Вдалими прикладами адаптації традиційних форм українського бароко стали й інші випадки реновації із запозиченням прийомів гуцульського будівництва для потреб сучасних сакральних інтер'єрів у міському ландшафті культурного простору польського краю.

Важливим кроком у розвитку міжконфесійного діалогу з римо-католиками, заснованого ще на принципах Берестейської унії 1596 р., стала діяльність Папи Івана Павла II. У межах своєї екуменічної

місії він двічі відвідав монахів-василіян у варшавській церкві Успіння Пресвятої Богородиці XVIII ст. (Архітектор Доменіко Мерліні) [17]. Відновлення храму, дощенту зруйнованого під час Варшавського повстання 1944 року, тривало у 1946–1949 роках під керівництвом архітектора Я. Грудзінського за участю відомого художника Ю. Новосільського, давнього знайомого понтифіка (К. Войтили) Івана Павла II, ще з часів краківського періоду його служіння. Клірик симпатизував іконописному мистецтву, називаючи його «другою половиною легень» у лоні католицької частини християнства. На громадських засадах фахову посильну участь у відновленні церкви Отців Василіян брав Б. Боберський. За два століття до цього тут творив Франциск Смуглевич, видатний художник доби Просвітництва. Автор ікон «Успіння Пресвятої Богородиці», «Святий Василій Великий» та «Святий Онуфрій», виконаних разом із художником Антонієм Домбровським [18].

Зважаючи на те, що більшість спроєктованих Б. Боберським громадських об'єктів належать до модерних будівель і виглядають в дусі сучасної архітектури, їхні інтер'єри водночас дотримуються доволі аскетичного, суворого канону іконостасів та сакрального простору і транслюють традиційний статичний неовізантійський тип іконографії. Водночас характер проєктованих ікон вирізняється делікатністю, дотриманням канону та діалогом із середовищем. Прикладом адаптації та внутрішнього перепланування римо-католицьких споруд під греко-католицькі храми на теренах Польщі може слугувати проєкт конкатедрального собору св. Вартоломея та Покрови Пресвятої Богородиці у Гданську (іл. 5).

Іл. 5. Собор св. Вартоломея та Покрови Пресвятої Богородиці у Гданську, Польща. Автор проєкту інтер'єру – Б. Боберський. [23]

Для цього храму Б. Боберський розробив комплексний проєкт іконостаса в поєднанні з іконографією настінних поліхромій. Як згадував автор, поштовхом до реалізації проєкту стала візантійська мармурова перегородка славетного собору Святого Марка у Венеції. Авторський проєкт іконостаса Гданського собору відтворює одну з ранніх монументальних традицій, де геометрична основа конструкції творить чіткий ритм ярусів і статичних поліхромних образів, передаючи відчуття незворушності та позачасовості сакрального простору. Наступний проєкт Б. Боберського органічно доповнює історичний інтер'єр львівської церкви Святої Анни (іл. 6), продовжуючи традицію українського сакрального канону.

Іл. 6. Церква Святої Анни у Львові. Автор проєкту інтер'єру – Б. Боберський. [24]

Автор розробляє проєкт чітко структурованого іконостаса, де кожен елемент – від Райських Воріт з іконами-медальйонами євангелістів до Благовіщення – підпорядкований сакральній ієрархії. Пропорції та геометрична досконалість у поєднанні з малярством створюють виразну молитовну грань між земною реальністю та вівтарем.

Греко-католицький храм Різдва Пресвятої Діви Марії в Пасленку та іконостас церкви було реалізовано за кресленнями Б. Боберського і Я. Вишенка. Відповідно до традиційного стрункого неовізантійського іконографічного стилю ікони, поєднані з чіткими лініями обрамлень, відображають класичний спокій і статику іконографії. Просторова концепція стійко утримує увагу учасників, налаштовуючи їх на екуменічну зосередженість та протидію хаосу зовнішнього світу.

У реставраційних та реноваційних проєктах Кам'янця, Володимира-Волинського, Вінниці, під час відновлення та пристосування храмів у гармонійному поєднанні з меблями Б. Боберський демонструє надзвичайну делікатність у роботі з наявними

архітектурними об’єктами, використовуючи, окрім зворотної перспективи, сучасне модульне проєктування. Його інтеграція східного канону через іконостаси у латинський чи урбаністичний контекст сучасного міста постає як зразок міжконфесійного діалогу архітектурних мов, у якому сакральний об’єкт органічно вписується в нове середовище.

Архітектура як міст між поколіннями починає працювати тоді, коли українська громада в Польщі була ще доволі розпорошеною. Храми Б. Боберського стають не лише культовими спорудами, а й громадянськими центрами комунікації. Архітектура українського відродження допомогла українським громадам, що втратили свою землю, знайти власний дім у стінах рідних церков.

Дивовижною візитівкою досконалості творчої реалізації є модерний проєкт церкви св. Йосафата у Круклянках (Польща) (іл. 7). Будівництво храму тривало з 1998 до 2002 року.

Іл. 7. Церква св. Йосафата у селі Круклянки, Польща. Автор проєкту – Б. Боберський. *1992*. [25]

З архітектурних особливостей – мурована однонефна конструкція з ознаками симетричності. Центральний об'єм завершується високою банею. У поєднанні з півкруглими арками віконних порталів, фасадна форма вирізняється стриманістю ліній. Внутрішній простір концентрується навколо модерного діагонального іконостаса, що перегукується з деревом нервюрних елементів святилища. Наповнення храму природним освітленням здійснюється завдяки просторим вікнам бані, підкреслюючи її висоту [19].

Упродовж непростих століть та десятиліть новітньої історичної доби українська сакральна архітектура завдяки талантам українців Польщі змогла запропонувати естетичний компроміс непростого співіснування, що досягається через дипломатію архітектури. Досвідченому архітекторові вдавалося вписати візантійську статичну конверсивність у ландшафт польських міст, де завжди домінуватимуть неоготика чи костельний модернізм. Стриманий, мінімалістичний вигляд наших сакральних споруд за задумом Б. Боберського стає зрозумілішим польському сусідові, перед культурним вибухом сакрального східного канону зсередини будівлі храму.

Архітектор проєктував літургійний простір інтер’єру з урахуванням акустики східного співу, поєднуючи її з відповідною естетикою іконостаса сучасних форм. Значною мірою в соціокультурному аспекті для старшого покоління храм перетворювався на дім. Церква ставала соціально-екуменічним осередком для старших людей, нагадуванням про втрачену батьківщину. Для молодих – місцем рефлексії про себе як частину давньої культури в польському середовищі та про перипетії розірваної ідентичності.

Варто звернути увагу на багаторічну роботу з реставрації, упорядкування та архітектурного оформлення Православного цвинтаря на Волі у Варшаві, де поховано козаків і командирів Армії УНР, а також на створення двох центральних пам’ятників у генеральському та козацькому секторах. Сьогодні це радше меморіальний пантеон, оскільки не всі поховання містять тлінні останки осіб, чиї імена зазначені на пам’ятниках. Архітектурний концепт Б. Боберського та облаштування некрополя виступають фізичним містком у пам’ять прийдешніх поколінь. Меморіал на Волі та навколишній простір покликані активувати історичну пам’ять. Вони – палке нагадування сучасним захисникам про покоління борців за незалежність початку XX століття (іл. 8).

Іл. 8. Меморіал на Волі. Сектор поховань козаків. Варшава, Польща. [26]

Традиція спорудження храмових будівель спирається на чіткі національні екзистенційні

основи, слугуючи соціальній комунікації як трансепт поколінь. Церква постає як утвердження національних ідеалів, християнських авторитетів і духовних устремлінь поза межами літургії. Проєктування прицерковних об'єктів, світлиць, приміщень для церковних класів і недільних шкіл спрямоване на усвідомлення необхідності зберігати українську ідентичність. Храм у розумінні Б. Боберського – це не лише простір для літургії, а й соціальний об'єкт. Перетворюючи монастирські приміщення на бібліотеку та молодіжний осередок, архітектор створював простір для збору розпорошеної української громади, покликаний інтегрувати її та плекати комунікацію поколінь поза межами України.

Особиста історія Б. Боберського як громадянина Польщі, який став провідним архітектором для українців, постає взірцем взаємодії кількох сусідніх культур, прикладом цивілізованої дипломатії через мистецтво, коли йому вдавалося балансувати між польською архітектурною школою та українським корінням. Його будівлі – це не лише нерухомість, але й культурна територія України; ці храми сприймаються сьогодні, у часи нової хвилі міграції українців до Польщі, як вияв новітньої духовної потреби.

25 авторських інтер'єрів та іконостасів для українських громад Польщі та України було створено паралельно з його роботою в державних проєктних бюро Miastoprojekt-Stolica та Warcent. Попри репресії польської та радянської влади проти його батька, греко-католицького священника Юліана Боберського, Б. Боберський упродовж усього життя утверджував українську ідентичність поза межами України.

Головні висновки і перспективи використання результатів дослідження. Загалом методи, які використовував Б. Боберський у межах громадської архітектурної практики, поєднувалися із сакральною складовою та елементами народного ремісництва. У своїй діяльності архітектор застосовував *методи класичного проєктування, ревіталізації історичного середовища та активної громадської комунікації*. Уся його праця була спрямована на збереження національної та духовної ідентичності й підтримку українських церковних громад в умовах обмежених ресурсів упродовж 1940-х – кінця 1980-х років XX століття. До цього варто додати *урбаністику меморіалізації* – багаторічну практичну роботу з відновлення могил воїнів УНР. *Комунікативний метод* полягав у перетворенні власного житла у Варшаві на громадський центр для спілкування інтелігенції, налагодження взаємодії та задоволення культурних потреб. Методи *науково-дослідного просторового* оцінювання застосовувалися під час вивчення інтер'єрів, іконостасів і поліхромій храмів з метою збереження тяглості національних традицій.

Поєднуючи візантійську та орієнталістську стилістику, Б. Боберський зумів передати емоційну виразність авторських образів завдяки гармонійній взаємодії поліхромій, іконографії та тектоніки зовнішнього й внутрішнього сакрального простору.

Інформація про використання штучного інтелекту. *Під час підготовки статті інструменти штучного інтелекту використовувалися виключно для мовного редагування, перевірки граматики, перекладу або інших допоміжних завдань, без використання згенерованих ними об'єктів як результатів академічної діяльності.*

Список використаних джерел

1. Боберський Б. Брошура 2003 року. Варшава, 2003. [Авторський архів]. URL: https://drive.google.com/drive/folders/16qjTsnIiXZwtwavaON_aGrlIUQVgCXP2?usp=sharing (дата звернення: 05.10.2026).

2. Богдан Боберський. Український некрополь. URL: http://ukrajinskyjnekropol.org/ (дата звернення: 05.09.2026).

3. Ковальський М. Архівна історія УСКТ. Наше слово. 2021. URL: https://nasze-slowo.pl/arhivna-istoriya-uskt/ (дата звернення: 05.09.2026).

4. Сирник Я. Ярослав Сирник. Енциклопедія художників України. URL: https://evu.encyclopedia.kyiv.ua/article/109 (дата звернення: 05.09.2026).

5. Хор «Журавлі» – українські музичні птахи Польщі. Culture.pl. URL: https://culture.pl/ua/stattia/khor-zhuravli-ukrayinski-muzychni-ptakhy-polshch (дата звернення: 05.10.2026).

6. Лоза П. Посмертна згадка. Наше слово. 2020. № 23.

7. Косів В. «Український» дизайн «Українського календаря» як візуалізація національної ідентичності українців Польщі. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 2016. № 4. С. 393–411.

8. Мирослав С. Про Богдана Боберського: він вводив нас в аркади культури. Наше слово. 2020. URL: https://nasze-slowo.pl/pro-bogdana-boberskogo-vin-vvodyv-nas-v-arkady-kultur/ (дата звернення: 02.09.2026).

9. Боберський Іван Миколайович. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Боберський_Іван_Миколайович (дата звернення: 02.09.2026).

10. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України). Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. URL: https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?portfolioitemid=872 (дата звернення: 08.09.2026).

11. Будзей О. Повернути із забуття. Подолянин. 2011. URL: https://podolyanin.com.ua/history/8117/ (дата звернення: 05.09.2026).

12. Лівицька-Холодна Н. Видавництво «Варяг». Історія і сучасність. Сучасність. 1980. Ч. 11 (239). С. 3–16.

13. Помер Богдан Боберський – віцеголова Головної управи УСКТ / ОУП. Енциклопедія сучасної України. 2020. URL: https://esu.com.ua/article-891370 (дату звернення: 02.09.2026).

14. У Польщі на 98-му році життя відійшов у вічність відомий українець Богдан Боберський. Укрінформ. 2020. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3010121-u-polsi-na-98mu-roci-zitta-vidijsov-u-vicnist-vidomij-ukrainec-bogdan-boberskij.html (дата звернення: 05.09.2026).

15. Боберський Богдан. Український мартиролог XX століття. Національний пантеон. Геоінформаційна система «Некрополь». URL: https://necropolis.uinp.gov.ua/burial?id=2550052090818856039 (дата звернення: 12.08.2026).

16. Inwentarz archiwalny IPN: Sprawa operacyjnego sprawdzenia kryptonim „Bober" dot. Bogdan Boberski. Instytut Pamięci Narodowej. URL: https://inwentarz.ipn.gov.pl/print/pdf/node/3403312?language_content_entity=pl (дата звернення: 02.09.2026).

17. Промова під час зустрічі в церкві Отців Василіян. Іван Павло II онлайн. URL: https://jp2online.pl/uk/Object/przemowienie-podczas-spotkania-w-cerkwii-ojcow-bazylianow;T2JqZWN0OjM4MjU= (дата звернення: 05.09.2026).

18. Dębkowska K. D. Cerkiew oo. Bazylianów pw. Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny w Warszawie: monografia: praca magisterska. Warszawa, 2018.

19. Parafia Greckokatolicka w Kruklankach pw. św. Jozafata Kuncewicza. Oficjalna strona Zakonu Ojców Bazylianów w Polsce. URL: https://www.bazylianie.pl/index.php/parafie/kruklianky/kruklanki (дата звернення: 03.09.2026).

20. Greek Orthodox Church of the Basilian Fathers, Warsaw. Tripadvisor. URL: https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g274856-d12438174-Reviews-Greek_Orthodox_Church_of_the_Basilian_Fathers-Warsaw_Mazovia_Province_Central_Po.html (дата звернення: 05.09.2026).

21. Фото І. Скленара. Фотографії старого Львова. URL: https://photo-lviv.in.ua/wp-content/uploads/2019/08/peremyshl04.jpg (дата звернення: 05.09.2026).

22. Церква святого Юрія, Лельково, Польща. Інтерактивна карта Української Греко-Католицької Церкви. URL: https://map.ugcc.ua/view/645-tserkva-svyatogo-yuriya-lelkovo-polshcha (дата звернення: 31.08.2026).

23. Фотогалерея греко-католицької церкви. URL: https://cerkiew.gdansk.domiwka.info/galerie-grekokatolicy/400/ (дата звернення: 30.08.2026).

24. Історія парафії. Офіційний сайт парафії церкви святої Анни. URL: http://anna-church.org/istoriya-parafiyi/ (дата звернення: 05.10.2026).

25. Parafia św. Jozafata w Kruklankach. URL: https://cerkiew.eu (дата звернення: 05.09.2026).

26. Історична правда. Українська правда. URL: https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/04/22/36803/view_print/ (дата звернення: 05.10.2026).

References

1. Boberskyi, B. (2003). *Broshura 2003 roku* [Brochure of 2003]. Warsaw. Author's archive. https://drive.google.com/drive/folders/16qjTsnIiXZwtwavaON_aGrlIUQVgCXP2?usp=sharing [in Ukrainian].

2. Bohdan Boberskyi. *Ukrainskyi nekropol* [Ukrainian Necropolis]. http://ukrajinskyjnekropol.org/ [in Ukrainian].

3. Kovalskyi, M. (2021). Arkhivna istoriia USKT [Archival history of the USKT]. *Nashe Slovo*. https://nasze-slowo.pl/arhivna-istoriya-uskt/ [in Ukrainian].

4. Syrnyk, Y. Yaroslav Syrnyk [Yaroslav Syrnyk]. *Entsyklopediia khudozhnykiv Ukrainy* [Encyclopedia of Ukrainian Artists]. https://evu.encyclopedia.kyiv.ua/article/109 [in Ukrainian].

5. Khor "Zhuravli" – ukrainski muzychni ptakhy Polshchi [The Zhuravli Choir – Ukrainian musical birds of Poland]. *Culture.pl*. https://culture.pl/ua/stattia/khor-zhuravli-ukrayinski-muzychni-ptakhy-polshch [in Ukrainian].

6. Loza, P. (2020). Posmertna zhadka [In memoriam]. *Nashe Slovo*, (23). [in Ukrainian].

7. Kosiv, V. (2016). "Ukrainskyi" dyzain "Ukrainskoho kalendaria" yak vizualizatsiia natsionalnoi identychnosti ukraintsiv Polshchi [The "Ukrainian" design of the "Ukrainian Calendar" as a visualization of the national identity of Ukrainians in Poland]. *Studia Ucrainica Varsoviensia*, (4), 393–411. [in Ukrainian].

8. Myroslav, S. (2020). Pro Bohdana Boberskoho: vin vvodyv nas v arkady kultury [About Bohdan Boberskyi: He introduced us to the arcades of culture]. *Nashe Slovo*. https://nasze-slowo.pl/pro-bogdana-boberskogo-vin-vvodyv-nas-v-arkady-kultur/ [in Ukrainian].

9. Boberskyi, I. M. Boberskyi Ivan Mykolaiovych [Ivan Mykolaiovych Boberskyi]. *Velyka ukrainska entsyklopediia* [Great Ukrainian Encyclopedia]. https://vue.gov.ua/Боберський_Іван_Миколайович [in Ukrainian].

10. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv [Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv]. *Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy* [I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine]. https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?portfolioitemid=872 [in Ukrainian].

11. Budzei, O. (2011). Povernuty iz zabuttia [Restoring from oblivion]. *Podolianyn*. https://podolyanin.com.ua/history/8117/ [in Ukrainian].

12. Livytska-Kholodna, N. (1980). Vydavnytstvo "Variag". Istoriia i suchasnist [The Variag publishing house: History and present]. *Suchasnist*, (11 [239]), 3–16. [in Ukrainian].

13. Pomer Bohdan Boberskyi – vitseholova Holovnoi upravy USKT / OUP [Bohdan Boberskyi, vice-chairman of the Main Board of the USKT / OUP, has died]. (2020). *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* [Encyclopedia of Modern Ukraine]. https://esu.com.ua/article-891370 [in Ukrainian].

14. U Polshchi na 98-mu rotsi zhyttia vidishov u vichnist vidomyi ukrainets Bohdan Boberskyi [Well-known Ukrainian Bohdan Boberskyi passes away in Poland at the age of 97]. (2020). *Ukrinform*. https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3010121-u-polsi-na-98mu-roci-zitta-vidijsov-u-vicnist-vidomij-ukrainec-bogdan-boberskij.html [in Ukrainian].

15. Boberskyi, Bohdan [Boberskyi, Bohdan]. *Ukrainskyi martyroloh XX stolittia. Natsionalnyi panteon. Heoinformatsiina systema "Nekropol"* [Ukrainian Martyrology of the 20th Century. National Pantheon. Necropolis Geographic Information System]. https://necropolis.uinp.gov.ua/burial?id=2550052090818856039 [in Ukrainian].

16. Instytut Pamięci Narodowej. *Inwentarz archiwalny IPN: Sprawa operacyjnego sprawdzenia kryptonim "Bober" dot. Bogdan Boberski* [IPN archival inventory: Operational verification case codenamed "Bober" concerning Bogdan Boberski]. https://inwentarz.ipn.gov.pl/print/pdf/node/3403312?language_content_entity=pl [in Polish].

17. Promova pid chas zustrichi v tserkvi Ottsiv Vasylian [Speech during the meeting at the Church of the Basilian Fathers]. *Ivan Pavlo II onlain* [John Paul II Online]. https://jp2online.pl/uk/Object/przemowienie-podczas-spotkania-w-cerkwii-ojcow-bazylianow;T2JqZWN0OjM4MjU= [in Ukrainian].

18. Dębkowska, K. D. (2018). *Cerkiew oo. Bazylianów pw. Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny w Warszawie: Monografia* [The Church of the Basilian Fathers under the invocation of the Dormition of the Blessed Virgin Mary in Warsaw: A monograph] [Master's thesis]. Warsaw. [in Polish].

19. Parafia Greckokatolicka w Kruklankach pw. św. Jozafata Kuncewicza [Greek Catholic Parish of St. Josaphat Kuntsevych in Kruklanki]. *Oficjalna strona Zakonu Ojców Bazylianów w Polsce* [Official website of the Order of the Basilian Fathers in Poland]. https://www.bazylianie.pl/index.php/parafie/kruklianky/kruklanki [in Polish].

20. Greek Orthodox Church of the Basilian Fathers, Warsaw. *Tripadvisor*. https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g274856-d12438174-Reviews-Greek_Orthodox_Church_of_the_Basilian_Fathers-Warsaw_Mazovia_Province_Central_Po.html [in English].

21. Sklenar, I. (2019). *Peremyshl: Fotohrafiia* [Przemyśl: Photograph]. *Fotohrafii staroho Lvova* [Photographs of Old Lviv]. https://photo-lviv.in.ua/wp-content/uploads/2019/08/peremyshl04.jpg [in Ukrainian].

22. Tserkva sviatoho Yuriia, Lelkovo, Polshcha [Church of St. George, Lelkowo, Poland]. *Interaktyvna karta Ukrainskoi Hrekokatolytskoi Tserkvy* [Interactive Map of the Ukrainian Greek Catholic Church]. https://map.ugcc.ua/view/645-tserkva-svyatogo-yuriya-lelkovo-polshcha [in Ukrainian].

23. Fotohalereia hrekokatolytskoi tserkvy [Photo gallery of the Greek Catholic church]. https://cerkiew.gdansk.domiwka.info/galerie-grekokatolicy/400/ [in Polish].

24. Istoriia parafii [Parish history]. *Ofitsiinyi sait parafii tserkvy sviatoi Anny* [Official website of St. Anne's Church parish]. http://anna-church.org/istoriya-parafiyi/ [in Ukrainian].

25. Parafia św. Jozafata w Kruklankach [Parish of St. Josaphat in Kruklanki]. https://cerkiew.eu [in Polish].

26. Istorychna Pravda [Historical Truth]. (2011). *Ukrainska pravda* [Ukrainian Truth]. https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/04/22/36803/view_print/ [in Ukrainian].

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 27.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.11.2026